

Litteratur og Kritik.

J. G. Rist: Lebenserinnerungen. Herausgegeben von G. Poel. 1—2 Theil. Gotha. 1880.

Denne Bog er et interessant Skrift. Vistnok har man hist og her Indtryk af selvbehagelig Brede i Forfatterens Skildring af hans Stemninger og Aandsliv, man sporer en vis Selvtilfredshed hos ham over hans aandelige Sundhed, han er ikke fri for Memoireforfatteres Skjødesynd at fremhæve deres egen Betydning og fortjenstfulde Virksomhed, og skjønt hans Stil er livlig, kan Lysten til at bruge malende og fantasirige Udtryk i Naturskildringer undertiden føre ham til næsten komiske Overdrivelser, naar han f. Ex. ved en Overrejse fra Portugal til England taler om Atlanterhavets „*berghohe Wogen*“ — i Vindstille. Men slige Smaasvagheder fordunkle ikke Indtrykket af Forfatteren som en dygtig og vel begavet Natur med megen Dannelselse, Aandslivlighed og Friskhed og tillige som en varmt følende, sandhedskjærlig og elskværdig Mand. Oven i Købet er det Erindringsskrift, han har efterladt sig, i høj Grad fængslende ved sit Æmne, om det end tidt maa vække pinlige Følelser hos danske Læsere.

Rist blev født 1775 i den tæt nord for Hamburg liggende holstenske Landsby Niendorf, hvor hans Fader var Præst. Efter at han havde faaet akademisk Uddannelse paa Gymnasiet i Hamburg og ved Universiteterne i Jena og Kiel, kom han 1797 til Kjøbenhavn, idet han her afløste den siden navnkundige Historiker B. G. Niebuhr som Privatsekretær hos Statsministeren E. H. Schimmelmann. Det var paa den Tid

den Schimmelmann-Bernstorff-Reventlowske Kreds, som havde mest at sige i Statsstyrelsen her hjemme, og den Berøring, hvori Rist kom med Chr. G. Bernstorff, førte ham ind paa den diplomatiske Løbebane i dansk Tjeneste. Da han ikke var Adelsmand, var Vejen til at blive Missionschef saa godt som spærret for ham; men han naaede dog vigtige Stillinger som Diplomat. Først gjorde han sine Prøveaar i Petersborg som Legationssekretær fra 1801 til Slutningen af 1802, derpaa blev han i samme Stilling sendt 1803 til Madrid, hvor han var indtil Efteraaret 1806, da han blev forflyttet til London som Chargé des affaires, og her faldt det i hans Lod at repræsentere Danmark i det ulykkebringende Aar 1807. Efter Engländernes Tog til Kjøbenhavn blev han hjemkaldt fra London i Oktober 1807; men Regeringen sendte ham i det følgende Aar som Chargé des affaires til Hamburg, da den diplomatiske Plads i denne By under Udviklingen af den franske Fastlandsspærring fik særlig Vigtighed. Ogsaa efter at Napoleon i December 1810 havde føjet Hamburg til det franske Kejserdømmes Lande, vedblev Rist at repræsentere den dansk-norske Stat i denne By under Titel af Generalkommissær og Generalkonsul. Forstemt og nedbøjet ved Forholdenes Udvikling og Frederik VI's nøje Tilslutning til Napoleon i Maj 1813, tog han sin Afsked, men blev, efter at have levet i Stilhed i Haderslev indtil Kielerfreden, udnævnt til Medlem af den Kommission, som fik det Hverv at reorganisere Hertugdømmerne Slesvig og Holsten efter Kielerfreden. Snart efter sendte Regeringen ham til Paris for at tage Sæde i den internationale Kommission, som efter den første Pariserfred 1814 skulde forhandle om, hvad de forskjellige Stater havde til Gode hos Frankrig som en Følge af de nylig endte store Krige. Da Napoleons Tilbagekomst fra Elba gjorde Ende paa disse Forhandlinger, rejste Rist hjem, og han levede i Stilhed en Række Aar uden anden offentlig Virksomhed end nogle Gange at være Medlem af en eller anden Kommission. I Aaret 1834 blev han Regeringsraad i den ny oprettede slesvig-holstenske Provisoriske Regering, og i denne Stilling virkede han med Konferensraads Titel indtil Aaret før sin Død 1847.

De „Lebenserinnerungen“, som ere udkomne ifjor, har han affattet under sin Embedsledighed i Aarene 1816—1821, og de afsluttes med 1815. Foruden en Skildring af hans Barndom og første Ungdomsaar, der vistnok er for bred til at kunne interessere danske Læsere, indeholder dette Skrift en fyldig Fremstilling af Tidens Historie, for saavidt Forfatteren personlig er kommen i Berøring med Begivenhederne. Hovedpunkterne i disse ere Slaget den 2den April 1801, Englændernes Overfald paa Danmark 1807 og den store europæiske Krise 1813 med den korte, paa Grund af sine Virkninger saa skjæbnesvangre Krig i Holsten. Ved den første af disse Begivenheder var Forfatteren kun Tilskuer, og, hvad han fortæller derom, har overvejende kun Værd som et nyt Vidnesbyrd om Stemninger og Tilstande dengang i Kjøbenhavn; men ved begge de andre Katastrofer spillede han selv en Rolle med. Jo mere man ved Fremstillingen af dansk Historie tidt føler Savnet af Memoirer og personlige Optegnelser af handlende Personer i tidligere Tid, desto mere skjønner man paa et Skrift som dette, selv om det i Følge Sprog og Aand tilhører en fremmed Literatur.

Det er bekjendt, at Hovedinteressen ved Memoirer ligger i den Kundskab, man ved dem faar om en Række mere eller mindre interessante Enkeltheder og om de handlende Personers Stemninger og Karakterer. Saaledes gaar det ogsaa med Rists Lebenserinnerungen, og det er en betydelig Række Skildringer, Forfatteren har givet af den Mængde Personligheder, som han har været i Berøring med, dels af Mænd, som spillede en vigtig Rolle her hjemme, f. Ex. E. H. Schimmelmann, Chr. Bernstorff, Patriarchen Ludvig Reventlow paa Brahetrolleborg og Niels Rosenkrantz, dels af de danske eller fremmede Diplomater, han levede sammen med i Udlandet. Det danske Diplomati, ser man, har været meget broget sammensat. Man træffer en saadan besynderlig Figur som Generalmajor Løvendal, der i Foraaret 1801 blev sendt til Petersborg og trods sit statelige Ydre var en Karrikatur af en Diplomat. Langt mere Franskmand end Dansk, havde han den ægte franske Forening af en vis Flothed med smaalig Sparsommelighed, og hans største Glæde var at sidde ved et vel besat Bord med en

Kreds af franske emigrerede Adelsmænd, med hvem han kappedes om at fortælle Historier fra hine lykkelige Dage, da l'ancien régime herskede i Frankrig. Samtidig var Gesandten i Madrid en Mand, der var langt mere Englænder end Dansk, nemlig den i Vestindien fødte Bourke, som med sin Hustru, en temmelig extravagant Italienerinde, dannede et højt ejendommeligt Par. Men han var dog en Mand baade med Kundskaber og Aand.

De Karakteristiker, Rist i Mængde har givet, ere næsten altid meget livlige, og, skjønt de næppe ere meget dybtgaaende, vidne de baade om psykologisk Sans og Fordomsfrihed. Hvor udpræget Tysker han end har været, saa kjender han dog ikke til af Nationalitetshensyn at bruge en forskjellig Alen eller Vægtskaal overfor de Personligheder, som han omtaler. Udførligst er maaske hans Skildring af Davout, med hvem han i mere end et Aar næsten daglig havde at gjøre under Franskmændenes Besættelse af Hamburg. Den er visselig alt andet end sympathetisk og ikke retfærdig¹). Rist ser i Davout overvejende Tyrantjeneren, og han fremhæver hans Haardhjærtethed, der undertiden havde en Tilsætning af Skadefryd; men han er uendelig langt fra de sædvanlige tyske Skjældsord om denne fremragende Mand, og det er et interessant Billede, han udkaster ikke blot af Davouts overordnede Dygtighed som Organisator, men ogsaa af hans personlige Uegennyttighed og Følelse af sin Pligt imod Napoleon. Man mærker, at det er selve denne Pligtfølelse, der har gjort Davout tyrannisk, for saavidt som ikke andre Hensyn gjaldt noget for ham i Sammenligning med hans Kejsers Bud og Tarv. At Tyskerne og overhovedet andre Folk kunde have nogen Ret overfor Napoleons Vilje, derom havde Davout ifølge Rists Skildring ingen Anelse, og derfor blev han den haarde, mistænksomme Befalingsmand i Hamburg. Men hvor han ikke paa den Maade følte sig bunden, der var han efter Rists eget Vidnesbyrd en elskværdig Mand. Særlig maa Rist indrømme, at han altid gik saa vidt i

¹) Jfr. de Oplysninger om Davout, der i den nyeste Tid ere fremkomne i *Revue des deux mondes*, især Heftet for 15. Jan. 1881 S. 313 ff

at fremme Danmarks Tarv, som hans Fuldmagt paa nogen Maade tillod ham det, og at han greb enhver Lejlighed til at vise Danmark Tjenester. (II, 135).¹⁾

Den Fremstilling, Rist har givet af Begivenhederne 1801, er det mindst vigtige Afsnit af hans Skrift; men dog findes allerede her et Par ret værdifulde Træk. Man ser saaledes, at da den engelske Diplomat Vansittart kom til Kjøbenhavn i Marts 1801 for at prøve paa at drage Danmark-Norge bort fra det væbnede Neutralitetsforbund, da var der mange, deriblandt Schimmelmänn, som misbilligede den bratte Afvisning, den engelske Statsafsending fik ved denne Lejlighed. Det er et nyt Træk til at vise den Modsætning, som vi fra flere Sider vide, fandt Sted imellem de forskjellige Statsmænds Synsmaader, og som især traadte frem, da Chr. Bernstorff efter Kampen 2. April vilde have, at man skulde holde Stand til det yderste, medens Schimmelmänn og C. D. Reventlow aldeles havde tabt Modet. Det er ogsaa et værdifuldt Træk, Rist fortæller, og som nylig er blevet nævnet i dette Tidsskrift, at Kronprins Frederik fik sin første Kundskab om Kejser Povls Mord, da hans Generaladjutant Lindholm traadte ind til ham under hans Samtale med Nelson den 8. April og paa Dansk hviskede til ham, at Kejseren var dræbt.

De fleste Læsere her hjemme ville vistnok, naar de faa denne Bog i Hænde, først og fremmest være spændte paa at se, hvad Rist fortæller om sit Forhold til den engelske Regering 1807 og om Udviklingen af dennes Politik imod Danmark-Norge. Da jeg imidlertid har havt Lejlighed til at bruge Rists Depecher ved Udarbejdelsen af mit Skrift om Danmark-Norges udenrigske Historie fra 1791—1807, og da nogle af

---

¹⁾ Det er ikke uden Interesse at sammenstille denne Rists Karakteristik med det Billede, G. D. Lovendal efter nøje personlig Berøring med Davout har givet af denne i Indledningen til sit Skrift: *Felttoget ved Elben 1813 og 1814* (Kjbnh. 1818). De tvende Skildringer stemme ganske godt sammen, naar man tager Hensyn til det forskjellige Standpunkt, hvorfra de ere af-fattede.

dem allerede tidligere ere blevne benyttede af Ræder i hans: Danmarks Krigs- og politiske Historie fra 1807—1809, stiller Offentliggjørelsen af Rists Lebenserinnerungen ikke noget i et nyt Lys. Men dog er hans Fremstilling af det hele Forhold værd at læse. Den har et tiltalende Liv ved at afspejle hans egne personlige Stemninger, og ligesom han med Føje fremhæver, at han strax ved sit Komme til England i Slutningen af 1806 gjorde Regeringen i Kjøbenhavn opmærksom paa, at Forholdet til den engelske Regering var ulige mindre godt, end den havde ment, saaledes kan han med fuld Ret paastaa, at han havde maattet kunne gjøre Mirakler, hvis han skulde have skaffet en Efterretning til Danmark om de engelske Planer, inden det var for silde, da al Forbindelse imellem England og Fastlandet var afbrudt i Tiden fra 22—31 Juli. Det danske Diplomati, derom bør der ingen Tvivl være, staar angerløst med Hensyn til Katastrofen 1807.

Paa et Par Punkter opfordrer denne Del af Rists Fremstilling dog til nogle Bemærkninger. Jeg tror, at han selv i Virkeligheden mindre tidlig er bleven klar paa, hvad der var i Gjærde, end det siden har staaet for ham i hans Erindring. I sine „Lebenserinnerungen“ (I, 426) siger han, at han allerede inden Slutningen af Juli blev advaret af fortrolige Venner om, at Toget gjaldt Danmark, og at han, da han saa sig om efter en Lejlighed til at sende en Meddelelse derom her hjem, fandt en saadan „ved Prinsen af Oldenburgs Bortrejse, da denne i de sidste Dage af Juli havde faaet særlig Tilladelse til at fragte en Paketbaad til Tønningen“. Han tilføjer, at den Depeche, som han ad denne Vej sendte hjem, saavidt han ved, kom Chr. Bernstorff i Hænde den 7. August, 24 Timer før Jacksons Komme. Men endnu i en Depeche, som han den 31. Juli tilsendte Regeringen, har han udtalt, at, om det end hed sig, at der var lagt Planer imod Danmark, saa var dette dog utænkeligt, og han fremsætter her forskjellige Gisninger om Expeditionen, der ere saare langt fra at svare til Virkeligheden. Det er først den 3. August, at han i et „*lettre particulière*“ til Chr. Bernstorff er klar paa Togets

Maal, og dette Brev, som han sender med en Prins af Wittgenstein (ikke som i Lebenserinnerungen med en Prins af Oldenburg), naaede ikke Bernstorff den 7. August, men først den 9de, Dagen efter at Jackson havde havt sin bekjendte Audiens i Kiel. Det er ej heller rigtigt, hvad han fortæller, at den engelske Diplomat Taylor under sin Samtale den 3. August i Kjøbenhavn med Joachim Bernstorff gav Forsikringer om Englands venskabelige Sindelag. Tvertimod var Taylors Sprog truende, selv om han ikke endnu, som Jackson faa Dage senere, rettede bestemte Fordringer til Danmark; han udtalte nemlig, at hans Hof fra god Kilde vidste, at Rusland og Frankrig havde fattet fjendtlige Beslutninger imod England, og at Danmark havde ladet sig formaa til at tiltræde dem (jfr. mit ovennævnte Skrift II, 226). Det er paafaldende, at Rist ikke omtaler dette, da Chr. Bernstorff har givet et Referat af Broderens Samtale med Taylor i en Depeche til ham selv af 7. August.

Ligesaa paafaldende er det, at han ikke nævner de udtrykkelige Tilsagn, som den dansk-norske Regering baade i December 1806 og i Sommeren 1807, stærkest igjennem Joachim Bernstorffs Mund under hans Samtale med Taylor, gav England om, at den ikke vilde gaa ind paa Fastlandsspærringen eller overhovedet paa nogen Tilslutning til Frankrig, men at den, hvis der skete noget Forsøg paa at tvinge den, vilde blive Englands Forbundsfølge. Hans stærke Udtryk af Forbitrelse over det oprørende i Englændernes Politik vilde have vundet et fastere Grundlag, saafremt han havde husket at medtage disse Enkeltheder, som han har kjendt af Regeringens Depecher. Mest forunderligt er det dog, hvorledes hans Hukommelse har slaaet ham fejl ved hans Fremstilling af den Holdning, som den russiske Statsafsending Alopeus viste i London i Sommeren 1807. Han taler her om den „*rechtliche, alte Alopeus*,“ der i de ulykkelige Dage viste ham „*doppelte Freundschaft und die herzlichste Gesinnung*“ (I, 381 og I, 433). Men hvorledes skal man faa det til at stemme med en Depeche af 25. Sept. fra ham selv til Chr. Bernstorff, i hvilken han paa den skarpeste Maade karakteriserer Alopeus's Holdning

som fjendtlig imod Danmark og stridende imod Ruslands egen Politik. Det hedder her endog, at Alopeus „*pour forcer la main à sa propre cour concourut à conseiller et à former le plan de l'infemale expédition contre le Danemarc dont il envisagea la réussite comme un gain pour ce qu'il appelle la bonne cause*“¹⁾.

Det har været vel kjendt, at de Depecher, som den engelske Statsafsending i Kjøbenhavn Garlike sendte sin Regering i Foraaret og Sommeren 1807, vare skrevne i en imod Danmark venlig Aand, og at hans Opfattelse af, hvad der var Danmarks Politik, var den rette. Man faar nu som en værdifuld Tilføjeelse hertil ved Rists Lebenserinnerungen en Meddelelse om den Uvilje og den Mistro, som Garlikes Indberetninger vakte hos det Canning-Castlereaghske Ministerium, fordi de ikke stemmede med det Billede, som dette Ministerium havde lavet sig selv af Danmark-Norges Politik. „Det var“, skriver Rist, „Møde at skjælde og smælde over Garlike, og man gad næppe læse, hvad han skrev, saa partisk holdt man det for at være“ (I, 429). Ingen kunde derfor, siger han, sørge dybere over, hvad der senere skete, end den ærlige Garlike. Han trak sig tilbage fra den diplomatiske Tjeneste med blødende Hjærte og dyb Harme, vilde ikke overtage nogen Stilling mere og skal være død sindssvag.

Hvad der har mest Værd ved dette Afsnit af det Ristske Værk, er hans Meddelelse om de Samtaler, han i September 1807 havde med Canning, dengang den engelske Regering efter Kjøbenhavns Kapitulation stræbte at knytte Danmark-Norge til sig ved et Forbund, og da Canning truede med, at England i Tilfælde af et Afslag fra dansk Side vilde overdrage Sverige at angribe Sjælland og lade det faa Norge. Skjønt Indholdet af de engelske Forslag og Trusler har været kjendt tidligere, er det i høj Grad interessant at se, med hvilken Veltalenhed og Urbanitet Canning stræbte at vinde Rist

¹⁾ Smaafejl, der findes paa sine Steder, som at han forvexler Veneren med Vetteren, at han lader Nelson i Slaget den 2den April være ombord paa „Victory“, ere selvfølgelig uden Betydning.

for sin Synsmaade, saaledes at denne trods al sin Uvilje imod Canning som Udenrigsminister ikke kunde andet end beundre den højt begavede Statsmand. Disse Par Sider i Rists Værk ere et ret værdifuldt Bidrag til Cannings Karakteristik. Men ved Siden af at Canning taktfuldt kom Rist imøde, som om han havde en Følelse af at have handlet uret imod Danmark, er det karakteristisk at se ham ligesom prøve paa at undskylde, hvad der var sket, ved at udtale, at de blodige Optrin ved Belejringen af Kjøbenhavn havde vakt den dybeste Smerte hos de engelske Ministre. Saafremt man, sagde han, havde anet en saadan Modstand som den, der var vist, vilde man maaske hellere helt have opgivet Planen, og det var for at kvæle enhver Tanke om at kunne afslaa den engelske Fordring ved Flaadens Udlevering, at der var blevet sendt en saa overlegen Magt (I, 440). Altsaa, man skulde i England ikke have tænkt sig Muligheden af, at de Danske vilde gjøre Modstand! Det er en betegnende Undervurdering af en lille Nation, som om ikke ogsaa de smaa havde en Ære at værne om. Man kunde ønske at vide, hvad Canning har ment, at Englænderne burde have gjort under lignende Forhold som de Danske.

Hvor mægtig end de historiske Begivenheder havde grebet ind i Rists Liv og Virksomhed, medens han var i London, skulde de dog rykke ham endnu nærmere paa Livet, da han det følgende Aar blev sendt til Hamburg som Chargé des affaires, men især efter at Davout havde taget Bo her for at varetage sin Kejsers Tarv paa denne Kant af det mægtige Rige. Dette Afsnit af det Ristske Værk er den interessanteste Del deraf. Man føler, hvorledes Forfatteren med hele sin Sjæl er med i den Række af Bryderier og Forviklinger, som Fastlandsspærringen og Toldgrænsen imellem det franske Kejserdømme og den dansk-norske Stat gav Anledning til, man faar et levende Billede af det franske Herredømme heroppe og af de Personligheder, som vare Bærere derfor, man ser Rist med den stærkeste Spænding følge Udviklingen af Napoleons Vælde indtil Omslaget i Rusland og Tysklands Rejsning, endelig hvilken Rolle han selv spillede i den Tid af Aaret 1813, da

det endnu var tvivlsomt, om Frederik VI vilde gaa sammen med Koalitionens eller med Napoleon.

Der kunde være Grund til at gaa Fremstillingen af dette nærmere paa Klingen og sammenholde den dels med den Afhandling, han selv tidligere har skrevet om Danmarks Forhold til Hamburg i Foraaret 1813¹⁾, dels med det herhenhørende Afsnit af Kapitain C. Th. Sørensens Skrift: Kampen om Norge 1813 og 1814; men det vilde føre ud over en Anmeldelses Grænser. Her skal derfor kun gjøres nogle almindelige Bemærkninger, som netop denne Del af Rists Værk særlig give Anledning til med Hensyn til hans politiske og nationale Ståde.

Hvorledes skulde den dansk-norske Stat stille sig i Foraaret 1813, det var det, hvorom Rists Tanke dengang drejede sig tidlig og silde. Men det var ikke blot som den danske Kronens Embedsmand, han var i stærk Spænding, det var meget mere som den tyskfødte og for Tysklands Sag varmt følende Mand, særlig som den, for hvem Hamburg, hans Faders Fødeby, var hans andet Fædre hjem. Hvorledes Dansk og Tysk mødes og krydse hinanden i denne Holsteners Hjerter, det forekommer mig overhovedet at være det mest fængslende i Rists Værk. Og Tanken kommer naturlig ved Læsningen til at sysle med det Spørgsmaal, hvorledes de Tyskere, der i saa rigt Maal have spillet en Rolle hos os som Statsmænd og Diplomater, have set paa vor politiske og nationale Udvikling. Hvor vidt har den Umulighed af i Længden at forene Dansk og Tysk, der har tjent Preussens Erobringslyster saa godt i dets Forhold til den danske Helstat, vist sig, inden vi have sporet de for-dærvelige Virkninger af den?

Det er klart, at den Fare, der for de Danske maatte ligge i, at Mænd, som raadede over Statens Politik eller i det mindste havde stor Indflydelse paa denne, saa tidt tilhørte den fremmede tyske Nationalitet, maatte i en stor Del af det 18. Aarh. svækkes ved Tysklands Opløsning og Uklarheden i den

---

¹⁾ Zeitschrift des Vereins für hamburgische Geschichte 4. Band (Hamburg 1858).

tyske Nationalfølelse. De Meklenburgere og Hannoveranere — for ikke at tale om Holstenerne —, der søgte at komme i dansk Statstjeneste, havde ikke mere Sympathi for Preussen eller Østerrig end de indfødte Danske. Man tænke f. Ex. paa A. G. Moltkes og J. H. Bernstorffs Udtalelser om den preussiske Politik, og man huske paa, hvorledes U. A. Holstein, Schulin, og J. H. E. Bernstorff søgte at finde Støtte for Staten i Vesteuropa enten hos England eller Frankrig eller hos begge disse Stater i Forening. Der kan ingen Tvivl være om, at disse Mænd vare fuldt paalidelige med Hensyn til den udenrigske Politik. Men Stillingen blev ulige vanskeligere i Slutningen af forrige Aarhundrede, da Tyskerne ikke blot i Frederik II af Preussen havde faaet en Nationalhelt, men ogsaa udviklede en rig og mærkelig Nationalliteratur. Det tyske Universitetsliv virkede da allerede sammenknyttende, og saa kom oven i Kjøbet den franske Revolution med sin ogsaa i national Henseende vækkende Magt. Dette var samtidigt med, at der kom Liv i den danske Nationalfølelse og det, som naturligt var, saaledes at den fik et vist antitysk Sving.

Indfødsretsloven af 1776 havde ikke klaret Spørgsmaalet med Hensyn til Embedsmændenes Nationalitet. Det laa i Sagen selv, at Holstenerne maatte være ligesaa berettigede som Danske eller Nordmænd til at opnaa Embeder i Staten og repræsentere den ved andre Hoffer. Men disse Holstenerne følte sig ganske naturlig baade aandelig og nationalt overvejende hændragne til Frederik II's, Lessings, Goethes og Schillers Fædreland, og det samme gjaldt let Flertallet af tyske Slesvigere, hvor varmt end flere af disse tyskfødte eller tyskdannede Mænd kunde føle ikke blot for den dansk-norske Stat som politisk Helhed, men ogsaa, som f. Ex. A. G. Carstøns, for selve det danske og norske Folks aandelige Udvikling. Der kom derved en Dobbeltthed ind i saadanne Mænds Følelser og Stemninger, som maatte fremkalde Vanskeligheder. Det maa man ikke overse fra dansk Side, naar man vil være retfærdig imod dem.

Rist giver stærkt Indtrykket af denne Dobbeltthed. I de Aar, han levede i Kjøbenhavn, traadte han vistnok i Forbindelse med Danske, og han har formodentlig dengang lært Dansk,

som man kan se, at han senere forstod. Han kom i Berøring med Videnskabsmænd som „den aandrige og dygtige Fysiker og Kemiker Ørsted“, han fandt en Ven i Søofficeren Fasting, hvem han ikke blot kalder en Sømand uden Frygt og Daddel, men ogsaa, uagtet Fasting var født Nordmand, kalder en ægte Dansk af den rette Slags, en Rosenkrantz hørte til hans Omgangskreds, han blev i høj Grad slaaet af Baggesens spillende Vid og eminent Evner, og han følte sig særlig fængslet af den i flere Henseender ualmindelig talentfulde Benzon, hvem ogsaa J. P. Mynster har omtalt med saa megen Deltagelse. Rist kunde lade sig rive hen af den Fædrelandsfølelse, der greb alle ved den engelske Flaades Komme til Sundet 1801, og han udtaler sin Beundring over „den herlige Aand, der, skabt af den modigste Resignation, herskede paa Blokskibene“ (I, 165). Men dog har han staaet som en Fremmed i Kjøbenhavn. Det var med den Følelse, at han kom hertil fra Holsten, og da han snart efter sit Komme til Sjælland gjorde en Udflugt med en god Ven over Hellebæk til Kullen, da skildrer han i et Brev Sejladsen fra den danske Kyst over til den svenske med de Ord: „*Und so schwammen wir denn hin auf gut Glück, zwei Deutsche aus einem fremden Lande in ein noch fremderes*“ (II, 454). Hverken i disse Aar af hans Liv eller nogensinde senere mærker man, at han havde den ringeste Sans for dansk aandeligt Liv. Det eneste skulde da være, at han priser de danske Videnskabsmænd og Forfattere for livlig Opfattelse og Modtagelighed overfor Indtryk i Udlandet, en Egenskab, som han for øvrigt har Forstand til at se, ogsaa medfører Farer for de Danske (I, 135 og 233). Næsten aldrig ser man ham fortælle Træk om virkelig danske Forhold, aldrig træffer man almindelige Udtalelser af ham om det danske Folk undtagen i Anledning af Begivenhederne 1801 og 1807, og for saavidt han karakteriserer det som et livligt Folk med en stærk Nationalfølelse. Man føler, at det Liv, han har levet i den Schimmelmann-Reventlow-Bernstorffske Kreds og i det af ham ypperlig karakteriserede Brunske Hus, det har han levet i en Kreds, der, selv om enkelte Danske hørte med til den, var saa tysk, som man kunde finde den i Berlin, Hamburg

eller München. Idet han beundrede de betydeligste Mænd i denne Kreds som udmærkede Statsmænd, var det ham en særlig Tilfredshed at kunne udtale om dem: „de vare alle Tyskere, i det mindste med Hensyn til Byrd, Sæder og Sprog“. Selv om det er et virkelig dansk Indtryk, den højt fortjente C. D. Reventlow gjør ved sine mange Embedsskrivelser og Betænkninger, kan man ikke undre sig over, at den, der saaledes som Rist overvejende saa ham i det selskabelige Liv, ogsaa i ham kun kunde se Tyskeren¹). Efter at Rist havde levet i en saadan Kreds, var det naturligt, at han, da han snart efter kom til Rusland, havde en trykkende Følelse af, at han ikke mere var i Tyskland, som han hidtil endnu stedse havde tilhørt ved sine Omgivelser (I, 585).

Men trods dette havde det Tyskland, hvori han havde levet, kun været ligesom en Enclave i et Samfund, som han følte sig fremmed for. Og hvor højt han end satte de Mænd, iblandt hvilke han levede, saa havde han dog — forudsat at han ikke her ved et Selvbedrag indskyder en senere Tids Opfattelse — allerede dengang et rigtigt Syn paa, at der var en vis Slaphed i den danske Styrelse, og at „en egenmægtig, velvillig Regering, der herskede mere efter Billighed end efter Lov og Ret, lidt efter lidt havde slappet Folkets Sener“. Det gik desuden ham, som det er gaaet flere talentfulde Tyskere, der en Tid have været knyttede til Danmark, at de have følt, her var for trangt, og derfor have søgt en større Virkeplads i Tyskland. Saaledes baade B. G. Niebuhr, Dahlmann og Feltmarskal Moltke. „Jeg længtes“, skriver Rist, „efter en større Skueplads, enten i Tyskland eller i Frankrig.“ Sandsynligvis vilde han have fulgt denne Længsel, hvis han ikke i Aaret 1801 havde fundet Plads i den diplomatiske Tjeneste, en Virksomhed, der gav ham en velkommen Lejlighed til at se sig om i Verden.

Da han var kommen ind paa denne Bane, var det for ikke at vende tilbage til Kjøbenhavn, undtagen for en ganske kort Tid. Men underlig nok, det er, som om han under sit

¹) Jfr. Historisk Tidsskrift V, 2, 364—65.

Ophold i Udlandet kom til at staa Danmark nærmere, end han havde gjort det i Kjøbenhavn. Jo mere han følte sig som den danske Stats Repræsentant, jo mere han maatte omtale sig selv som „*bon Danois*“ og se sig velvillig behandlet eller angrebet som Dansk, desto mere følte han sig ogsaa som Dansk, han opfattede Danske som sine Landsmænd, Danmark blev ham nu endog „*das theure Vaterland*“. Ved Siden deraf vedbliver naturligvis ogsaa Tyskland i denne Tid at være hans Fædreland, eller, som han kalder det, hans „*deutsches Vaterland*“, ligesom Holsten er hans „*engeres Vaterland*“. Men han kom under sit Liv i Petersborg, Madrid og London længere bort fra Tysklands brændende Spørgsmaal, han nærede ingen Tvivl om den danske Politiks Rigtighed i disse Aar, og den Harme, som greb ham ved Englands Overfald paa Danmark 1807, var saa stor som den, nogen Dansk kunde føle. Jeg tror overhovedet ikke, man hos nogen Forfatter skal kunne finde en mere sympathetisk Fremstilling af de Danskes berettigede Forbitrelse og Mod til at forsvare sig ved denne Lejlighed end hos Rist. Hans Ord fortjene at afskrives. „*Es ist*“, siger han, „*ein schönes Ding um das lebhafteste Gefühl der Nationalität, das kleine Völker oft bis zu einem Grade der Ueberspannung durchdringt. Das Hertz hebt sich allemal, wo es äussere Güter, auch die köstlichsten und das irdische Leben selbst, um eines moralischen Guten willen wegwerfen oder aufs Spiel setzen sieht. Auch in diesen Tagen und Wochen haben die Dänen einzeln die edelmüthigste Gesinnung erwiesen und kein Opfer gescheut, aber es fehlten ihnen die Mittel, Grosses zu verrichten, und vor allen Dingen ein Haupt.*“ Det er utvivlsomt en altfor gunstig Dom; men den er betegnende for Rists Stemninger, og hvor bitre hans Følelser end vare imod Napoleon, nærede han ingen Tvivl om, at Regeringen her hjemme paa dette Tidspunkt maatte slutte sig til Frankrig.

Denne Tilslutning kom ganske naturlig snart til at vise sig for ham fra sin mørke Side, da han under sin Stilling som Chargé des affaires i Hamburg ret fik Indtrykket af det ydmygende i Forholdet og saa, hvilke ødelæggende Virkninger i materiel Henseende og hvilken Demoralisation

Fastlandsspærringen voldte. Men hvad der særlig skærpede hans Blik herfor, var hans tyske Følelse, der nu stedse blev mere levende, da Synet af det franske Regimente i det ham saa kjære Hamburg og Samlivet med tyske Fædrelandsvenner hidsede ham imod Napoleon og Frankrig. Chr. Bernstorff havde i Efteraaret 1807 skrevet til ham: „Vi maa sætte vort eneste Haab til Englands Ydmygelse“; men det Haab, som Rist klamrede sig til, var, at Napoleons Magt snart skulde gaa til Grunde. Han greb med Iver ethvert Tegn, der kunde pege i den Retning, og den 1. Januar 1812 skrev han i denne Stemning i sin Skrivkalender Goethes Ord af Götz von Berlichingen: *Die Bäume treiben Knospen und alle Welt hofft*. Dette Haab har han ment saa meget mere at kunne hengive sig til, som han længe ikke anede, hvorledes Napoleons Fald nødvendigvis maatte bringe Ulykke over Danmark.

Men Konflikten mellem Danmarks og Tysklands Interesser skulde ikke udeblive, og Rist kom til at føle sig i den pinligste Stilling. Samtidig med at han jublede over Napoleons Ulykker og Rejsningen mod ham, blev han fortvivlet over at se den Indflydelse, som Carl Johans af ham saa afskyede politiske Færd fik paa de allierede Magter, og hvorledes Danmark blev drevet over til Napoleon. Han saa, at dette maatte skille den danske Regering ved al Yndest i Holsten og skabe en gabende Kløft imellem den og Tyskland. Ude af Stand til at tænke paa andre Sider af Sagen, var det ham derfor umuligt i det afgjørende Øjeblik at forsone sig med Kongens Beslutning, da han valgte at gaa sammen med Napoleon. Det er tydelig Rists Opfattelse, at selv om Frederik VI ikke kunde have opnaaet en Tilslutning til Koalitionens undtagen ved først at give Afkald paa Norge imod en yderst illusorisk Udsigt til at opnaa en Del tyske Landskaber, skulde han have gjort det. I sin Stemning som Tysker spørger han ikke sig selv, om Frederik VI uden at vanære sig kunde have sat sit Navn under en saadan Traktat.

Paa samme Tid saa Rist med Sorg det tyske Element paa Styrelsens øverste Trin tabe sig. Man hører paa flere Steder hos ham tale om en Modsætning imellem et dansk og

et tysk Parti indenfor de danske Statsmænds Kreds. Enhver, der kjender noget nærmere til danske Regeringsforhold i Slutningen af det 18. Aarhundrede, vil vide, at en saadan Modsætning allerede dengang ofte har været omtalt. Idet Rist saa tilbage paa den Tid, opfattede han Chr. Fr. Rosenkrantz og J. G. Moltke som dem, der paa Juliane Maries Tid havde været Hovedrepræsentanter for det danske Parti. Det er en Dom, der har Interesse, fordi den viser, hvor hurtig den Moltkeske Familie er bleven dansk-national; men det er en underlig Misforstaaelse af ham at kalde det Guldbergske Ministerium det Rosenkrantzske, da Rosenkrantz netop ikke havde Sæde i det, men blev Medlem af Gehejmestatsraadet 14. April 1784 sammen med A. P. Bernstorff. Paa hans egen Tid var først Niels Rosenkrantz i hans Øjne den vigtigste Mand af dette Parti, eller, om man hellere vil, af denne Retning. Da Rist engang besøgte N. Rosenkrantz paa Rygaard, vedkjendte denne aabenhjærtede Mand sig ligefrem, at han følte den nationale Modsætning i Forhold til Chr. Bernstorff, Schimmelmänn og Reventlowerne (II, 3). Men med Føje fremhæver Rist senere J. G. Moltke som endnu vigtigere end Rosenkrantz, dengang Moltke i December 1813 atter tilkaldtes af Kongen under Rigets fortvivlede Forhold. Da var det efter Rists Opfattelse et rent dansk System, der indførtes. Schimmelmänn og C. D. Reventlow fraaadte deres Stillinger i Spidsen for Finansministeriet og Rentekammeret, efter at Chr. Bernstorff allerede 1810 havde opgivet sin Stilling som Udenrigsminister og her var afløst af Rosenkrantz.

Man kan vel vide, hvilken Side Rists Sympathier tilhøre. Visselig er han en altfor billigtænkende Mand til ikke at kunne skatte de mange gode og tildels dygtige Sider hos den hæderlige Rosenkrantz, og han bøjer sig med dyb Respekt for J. G. Moltke, denne „ægte Danske i Ordets bedste Betydning“, der ved sin praktiske sunde Sans forstod at bringe Orden i den aldeles forvirrede Statshusholdning og baade imponerede Kongen og de andre Ministre (II, 279—280 og 329—30). Men trods dette, og uagtet han ingenlunde var blind for de store Fejlgreb, Schimmelmänn havde begaaet som Finansmand under de van-

skelige Forhold, hang hans Hjærte dog ved de Statsmænd, der nu vare traadte i Skygge, og han nærrede en næsten ubetinget Beundring for Chr. Bernstorff. Det var netop som den tysk-fødte Mand, han følte sig særlig hendragen til dem, og som det var fra det Standpunkt, han bedømte, hvad der var Danmarks Tarv, saaledes udtaler han lejlighedsvis, „at Danmark ikke ustraffet kan løsrive sig fra Tysklands Ideer og Politik, hvis System det mere og mere er hjemfalden til at tilhøre“. Han er da ogsaa ærlig nok til at tilstaa, at ikke blot satte Budskabet om Slaget ved Leipzig ham i en helt anden Stemning end den, der herskede i den Kreds i Haderslev, i hvis Midte han dengang levede (II, 272), men at han overvejende blev glad ved Efterretningen om Kielerfreden. Hans Følelse for Holsten og for Tyskland trængte i dette Øjeblik andre Stemninger tilbage (II, 300).

Rist var paavirket af de Frihedsideer, som den franske Revolution havde sat i Omløb. Selv om han var en loyal Undersaat under Enevælden, samstemmede han ingenlunde med den. Da derfor efter Napoleons Fald Haabet om Indførelse af frie Forfatninger brød frem hos mange Tyskere, sluttede han sig ivrig til disse, og han tillige med flere andre Holstenere haabede, at den Ordning af Tysklands Forhold, som nu skulde finde Sted, vilde give Lejlighed til samtidig atter at knytte Baandet nærmere imellem Holsten og Tyskland og faa indført en fri Forfatning i Holsten. Dette skulde da stilles i et løsere Forhold til det enevældig styrede Danmark, idet Rist mente, at kun paa den Maade vilde der kunne raades Bod paa den Misstemning imod Danmark og dets Konge, som de senere Begivenheder stærkt havde fremkaldt i Holsten. Man maa selvfølgelig beklage, at Frederik VI afviste dette fuldt berettigede Ønske, da Rist og en Kreds af andre Holstenere fremsatte det for ham. Selv om en videre Forhandling skulde have ført til, at det holstenske Spørgsmaal hurtig havde faaet Karakteren af et slesvigholstensk, vilde det have været ulige lettere at løse dette dengang, end det blev senere.

Men uagtet Planen slog Fejl, har den Interesse. Efter at de store Krigsforhold havde vist Rist — og sikkert mange

Holstenerne som ham —, hvor let der kunde komme en Modsætning frem imellem Danmarks og Tysklands Tarv, som ikke var til at udjævne, saa var det første stærke Indtryk, de fik efter Freden, en Følelse af, at deres Stilling som danske Statsborgere vanskeliggjorde det for dem at opnaa en saadan Udvikling af deres tyske nationalt-politiske Liv, som de ønskede. Den Reaktion, der snart fik Magten i Tyskland, kunde for en Tid trænge slige Følelser i Baggrunden; men naar atter det nationale Liv kom i stærkt Røre i Tyskland, og naar andre Stridsspørgsmaal kom paa Bane, der skærpede Modsætningen mellem dansk og tysk, hvorledes vilde det saa gaa med den Dobbeltthed, der havde vist sig helt igjennem Rists Virksomhed og utvivlsomt i samme Grad fandtes hos mange loyale Holstenerne, den Dobbeltthed, hvorefter man ikke blot havde et Fædreland i den danske Stat, men ogsaa et i „*das deutsche Vaterland*“? Ingen kan læse Rists *Lebenserinnerungen* igjennem, uden at han idelig kommer til at tænke derpaa. Rist selv slap for at vise det ved sit eget Liv, da han døde 1847, Aaret førend det slesvigholstenske Oprør og den tyske Enhedsbevægelse satte den holstenske Loyalitet paa en alvorlig Prøve.

E. Holm.

-
- Beiträge zur Lübisches-Hansischen Geschichte, ausgewählte historische Arbeiten von Wilh. Mantels.** Jena 1881. 8vo. XXXI + 391 SS. med Portræt og 1 Plade med Segl.
- Die Recesse und andere Akten der Hansetage 1256—1430.** V. Leipz. 1880. 4to. IX + 619 SS.
- Hansisches Urkundenbuch bearb. v. Konstantin Höhlbaum. II.** Halle 1879. 4to. XII + 395 SS. og en Side med Rettelser.

Som Indledning til det førstnævnte af ovenstaaende Værker er der meddelt en Levnedsskildring af Professor Wilhelm Mantels